

Fatima Lačević

Djelo Mevlane Dželaluddina Rumija u dobu postmetafizičkog mišljenja

*Dušo, kreni u potragu, k'o niz brdo potok plahi,
a um, nek' shvati za život vječni, prije smrti se mrije*

(M. DŽ. Rumi)

Rezime

Nakana je teksta da unutar povijesnog pamćenja Rumijeve poetske misli akcentira njegov proslav zaborava primordijalnog. Neiscrpnost bogatstva Rumijeve riječi jeste u trajnoj priljubljenosti životu.

Otkrivanje života iza zastora materijalnog znači traganje za Istinom, Dobrom i Ljepotom. U beskrajnima njihova pojavljivanja otkriva čovjek-hodočasnik-putnik-salik jedan Izvor.

Misao Rumijeva snažna je spoznaja moći Ratia i spoznaja o duhovnom progonstvu čovjeka. U Rumijevoj poeziji riječ je o raskomadanoj svijetu bez snage Ljubavi.

U dobu postmetafizičkog mišljenja u savremenoj civilizaciji iz koje je prognano transcendentno i sveto, u svijetu razodjevenog do golotinje i naslade proizvodima, Rumijeva poetska misao povijesnog je značenja razbuđivanja iz „ostvarenog tehnološkog sna“.

Ključne riječi: metafizika, transcendentno, postmetafizičko mišljenje, Istina, Dobro, Ljepota, Ljubav

Uvod

Nakana je teksta *Djelo M. Dž. Rumija u dobu postmetafizičkog mišljenja* da se unutar značenja povijesnog pamćenja Rumijeve poetske misli akcentira njegov proslav nadolaska zaborava primordijalnog. Religiozno poetsko mišljenje nije atribut kojim određujemo osobitost nepregledivosti kraljevstva Rumijeva djela.

Neiscrpnost bogatstva Rumijeve riječi jeste u trajnoj priljubljenosti životu. Sam je život otkrivanje Istine, Ljubavi, Dobra i Ljepote.

U beskrajnu njihova pojavljivanja otkriva čovjek – hodočasnik – putnik – salik jedan Izvor. Put na kojem Ljubav sve nosi ka Uzvišenom jeste sam život. Sveprisutnost je darovana i nošena iz najsvjetlijih kapljica nepresušivog Izvora. Rekli bismo, Rumi je cijeli život pio i ostajao žedan njihove slasti. Ko hoće spoznavati, mora prigrliti patnju žeđi. Život – traganje u svjetlost Izvora jeste misaono estetski čin.

Svjesni mogućih stupica koje nosi ovakva nakana da se u vremenu zastrtom prekrivačima nesagledivih rezultata nauke, u vremenu zanesenih ljudi zadovoljstvima vizuelnog, korisnog, u vremenu iz kojeg je izgnana mogućnost i potreba da se misli preko – onog sada (pragmatički okret) dakle, u vremenu bez putnika-ronioca, u vremenu u kojem se ne roni duboko za biserom, već se jednostavno posmatra more, u ovom vremenu teško da možemo otkloniti stupice kod nastojanja da iza „magline riječi“ (Rumi) otkrijemo proročanski Rumijev proslav nadošlog vremena misli oslobođene od uznemirenosti tajnom transcendentnog. Sama je već stupica da Mevlana govori glasnije nego ikada ranije i da je čovječanstvu ostao još potresno povijesni zadatak da „ozdravi uho“ zaglušeno svirkom modernih satira.

Postmetafizičke forme mišljenja i pragmatički obrat

Jürgen Habermas o motivima postmetafizičkog mišljenja

Odlučili smo kratko iznijeti ono bitno što naglašava Habermasova promišljanja postmetafizičkog mišljenja. Slijedit ćemo njegova dva ključna teksta s obzirom na njihovu potenciju i na prethodnu konstataciju da djelo Dželaluddina Rumija glasnije danas govori nego ikad ranije. Upućeni smo na značajnog savremenog evropskog mislioca, budući da njegovo promišljanje postmetafizičkog mišljenja „čuva“ jednako uvid

u horizont moderne i uvid pomjeranja horizonta postmoderne. Stalo nam je do Habermasova pitanja formulirana kao *Povratak metafizi?*

Autor u djelu *Postmetafizičko mišljenje* piše da je danas nejasan odnos prema metafizici. Pozitivizam je metafiziku „procijenio“ besmislicom, njena su pitanja besmislena i mogu se odbaciti kao besmislena. Tako je ovaj pozitivistički stav spram metafizičkog mišljenja doveo do hipostaziranja naučne spoznaje – do scijentizma, da je vrijedno samo naučno mišljenje, mišljenje iskustvenih nauka. U Nietzscheovu djelu izgrađena antimetafizika inspirirala je Heideggera na destrukciju povijesti metafizike. Adorno je smisao kritike i odbacivanje metafizike dao u pojmu kritike ideologije. Habermas smatra da su ovi filozofi ukazali na začetke „moderne filozofije iskona“. U začecima „negativne metafizike“ (Habermas) autor knjige vidi „obnavljanje metafizike – metafizike koja traje i poslije Kanta, odnosno metafizike koja energično hita ka onome što je prethodilo Kantovoj transcendentalnoj dijalektici“ (J. Habermas).

Navodimo Habermasov tekst u kojem mislilac akcentira i precizira da *New Age* na ironičan način modelira nadomjestke izgubljenom Jednom i cjelini:

„Ovi ozbiljni misaoni pokreti osciliraju okruženi nadrealnim vijencem *zatvorenih slika svijeta* koje je traljava spekulacija skrpila od komadića naučnih teorija. Pomoću apstraktno prizivanog autoriteta sve neprozirnijeg sistema nauka, *New Age* na ironičan način zadovoljava potrebu za izgubljenim jednim i cjelinom. Ali u moru decentriranog razumijevanja svijeta, zatvorene slike sveta mogu da se stabiliziraju samo na zaštićenim supkulturnim ostrvima.“

Subjektivizam novog doba, proizišao iz rušenja mišljenja identiteta i učenja o idejama i odbacivanja pojma teorije, proizišao iz zamjene znanja proceduralnom racionalnošću, primorao je da se filozofsko mišljenje asimilira s prirodnim ili duhovnim znanostima, katkad sa matematikom, logikom. U svakoj asimilaciji vidljivo je da je filozofija svoj misaoni supstancijalitet izgubila i stigla u poziciju „službe“ nauci. Filozofija se samo-odrekla da ostane mišljenje koje se odnosi spram cjeline, što je odlika metafizike. Ona se u postmetafizičkom vremenu smjestila uz skute nauke. Filozofija tako nije izvan svijeta života. Što filozofsko mišljenje nosi iznutra refleksija, često subverzivna, zatim analitičnost pa kritičko razlaganje – ne diskreditira filozofiju da, kao ni umjetnost, u njihovu nastojanju da posreduju između života i filozofskih

tumačenja, da umjetnička djela posreduju između umjetnosti i života, zaključuje J. Habermas.

U analizi motiva postmetafizičkog mišljenja Habermas naglašava da se danas drugo misli pod svijetom i da je to drugo sasvim različito od metafizičkog pojma svijeta. Svijet života nije totalitet Sve Jednog, nije njegovo značenje u slici koju je metafizika nudila.

J. Habermas iznimnim umijećem analizira postmetafizičko mišljenje, njegovu moć da se suprotstavi svakoj kritici, i analizira njegovu moć „mimikrije“ koja ima moć egzistencijalnog ugrožavanja čitava čovječanstva. Mimikrija je svakotrenutna opasnost koju neometano proizvodi novovjekovna filozofija subjekta koja nauku i njen progres misle kao djela stvaralačke subjektivnosti. Znanje o svijetu jeste slika svijeta. Mislimo na Heideggerovo otkrivanje biti moderne nauke. Habermas piše o njegovim razmatranjima i zaključcima. Naime, on prepoznaje kod ovog filozofa slutnju alternative. Čitamo tekst: „Tu on proces otvaranja svijeta više ne stavlja na pleća individualnog tubivstvovanja; konstituciju svijeta uopće više ne shvata kao postignuće već, prije svega, kao anonimno događanje temporalizirane moći izvora“ (J. Habermas).

Nakon uvida u razliku između metafizičkog i postmetafizičkog mišljenja i sjajno odabranih reprezenata kritike metafizike (tradicije) i kritike postmetafizičkog mišljenja (moderna), Habermas dijagnosticira stanje; moderna ne može u sebi otkriti čvrstu tačku iz koje bi se mogao otkrivati smisao i nada ili utjeha. Stoga se promišljanje onog što je odbačeno i onog što je duh vremena određuje iz balansiranja, da ono što je staro dobro treba podupirati, s jedne strane, i da treba subjektivnu slobodu koju uživamo u otuđenom društvu „zaštiti“.

Možda i nije potrebno posebno naglasiti to da i sam Habermas (pa i H. G. Gadamer) i drugi ostaju unutar rama „otuđenog svijeta“. To znači da zarobljeni u ram duha vremena nemamo horizont objektivnog smisla samog bivstvjućeg. Mišljenje udaljeno od pitanja prima philosophia i udaljeno od umjetnosti, osim u značenju umjetničkih djela kao eksponata, sebe – svjedoči kao pragmatičke okrete u jednom postojećem mjestu duha vremena danas.

Izravno iz Rumijeva djela dolazi opomena i pažnja u treći milenij.

Šta nam Rumijevo djelo govori iz dalekih stoljeća u *New Age*? Postmetafizičko mišljenje i zaborav bitnih pitanja

Nužno smo pred postavljenim pitanjem. Ono je, najprije, glasna pažnja na stranputice ka Rumijevoj grandioznoj misli. Da li se čuva duhovna blizina Rumijevoj misli ako se danas dijalog sa Rumijem odredi iz historijskog tumačenja, dakle, tumačenja koje misli djelo kao jednu tvorbu sufijskog misticizma? Slijedi i pitanje šta donosi smjer ka Rumijevu djelu određen njegovim djelom *Fihi ma Fihi*, koje djelo ima tako puno kazati o spoznaji i obrazovanju? Djelo je jedno osobito povijesno svjedočanstvo o edukaciji u njenu najširem i bitnom značenju prenošenja znanja, prenošenja duhovne pouke na onoga koji spoznaje. Iz ovakovrsnog pristupa već se otkriva opća prepreka da se metodom komparacije između stjecanja znanja, o čemu piše Rumi, i u savremenom procesu spoznaje pripravljene metodama visoko razvijene tehnologije, posigurno, promaši bitno onog što Rumi, drevni učitelj, misli i da izmakne komparaciji kao metodi, uvidom u samu srž nastanka modernih znanja u savremenom svijetu, obezbjeđenih iz metodologije kao posebne nauke. Nećemo slijedom nabrajati opasnosti da nam izmakne prava poruka Rumijeve Riječi, kako se to dešava ukoliko se tajna, što natkriljuje Rumijevo djelo, otkloni unaprijed izgrađenim konceptom u koji se uvodi pojedini sadržaj njegove misli. Također, nećemo biti zabavljeni primjerima kada se metodom izdvajanja sadržaja (psiholoških, filozofskih, medicinskih – terapijskih, naučnih, koji su referentni iz Rumijeve misli) kao relata organiziraju pretpostavke da sa Rumijem iz dalekih stoljeća razgovaramo danas. Sam Rumi piše o spoznaji kao stanju probuđivanja iz sna:

„Ja sam izučavao nauke i trudio sam se, da bi naučnici i istraživači, i inteligentni ljudi i oni koji duboko razmišljaju, došli i da bi im ja izložio dragocjene, čudne i prefinjene stvari: Uzvišeni Allah je tako htio.“

Rumi je rekao da on hoće prije svega biti duhovni učitelj. Poznato je kako je jedan veliki fizičar poučavao svoje asistente da povremeno napuste laboratorije i povuku se u razmišljanje. Fizika kao znanost (a ne samo kao istraživanje) nikad ne može izmaknuti metafizici. Prirodnonaučni pogled na svijet ne govori ništa o etičkim i estetičkim vrijednostima, nema u njemu ni riječi o našem vlastitom određenju. Ovakovrsni

pogled na svijet ne može nam reći zašto nas muzika oduševljava, zašto nas neka stara pjesma gane do suza i, također, ne može nam reći zašto ćutimo Rumija danas.

Odlučujemo se i dalje čuvati naslov prethodnog odsječka. Naime, čitavo Rumijevo djelo jeste pouka da se u spoznaji ne smijemo ograničiti na izgled nečega, već tragati za tajnom, tragati za unutarnjim. Vidimo ovdje da nam sam sufijski pjesnik govori kako je opasno spoznaju završiti „razumijevanjem“: „Čuvajte se toga da kažete da ste razumjeli...! Razumijevanje je ne razumjeti... Razumijevanje je za tebe okov, treba ga izbjeći“. Donosimo sa puno razloga, nakon citiranja Rumija, sljedeći tekst estetičara Ivana Fochta. Njegovo djelo, smatramo, iz unutrašnjosti umjetnosti i znanosti gleda u svjetlo Rumijeva djela kao najveće napisane filozofije umjetnosti. Navodimo dio teksta iz članka „Tajna života“.

Estetičar piše: „Moje je mišljenje da opstanak metafizike ovisi o stepenu našeg saznanja: dok god postoji nešto nama ljudima skriveno a sačinjava ontički osnov onog što nam je otkriveno, dotle metafizika ne samo da ima svoje opravdanje, nego je i nenadomjestiva. U tom smislu i svaki dobar fizičar je metafizičar. Jer, historija prirodnih nauka uči nas da *iza* svakog otkrivenog sloja, odnosno vida prirode leži sljedeći sloj, odnosno vid, i da tome, izgleda, nema kraja. Sve te *viđene* slojeve nazivamo „pojavom“, „suština“ se dakle nikad ne vidi, nije transparentna, zakopana je pod slojevima pojavnosti. Suština je uvijek ‘iza‘“.

Ponovno prisustvo ontološke strane problema svijeta u moderni (M. Heidegger, K. Jaspers, N. Naratman i drugi) ukazuje na onu „tačku“ postmetafizičkog mišljenja koju cijenimo vrijednom u otkrivanju pitanja šta nam Rumijevo djelo govori iz davnih stoljeća u *New Age-u*. Što je tradicionalni obzor filozofskih pitanja, tradicije općenito, što su klasična umjetnička djela, također, potisnuta i zaštićena u muzejima, ne isključuje da se svi mi pitamo, istina zvuči spekulativno: ima li još jedna prilika za život; da li će to biti u drugom obliku i drugom kosmosu. Uza stalne mijene svijeta i vremena „gleda“ nas pitanje o identitetu našeg Ja.

Rumi je napisao:

*Na dan smrti, kad moj tabut da sam mrtav, kaže svima,
ne pomisli u srcu mome za prašnim svijetom tuge da ima.*

„Grob je samo zastor pred rajskim vrtovima. Plač za ovim svijetom treba zaustaviti, treba vratiti osmjech na lice, jer je tamo povod radostima.“

U Rumijeve djelu „rajski vrtovi“ jesu mjesto najviše spoznaje. No, ne radi se o nadolazećem hedonizmu unutar njih. Od spoznaje koja nas stavlja u okove „razumljenog“, u okove „pravilnih istina“ trebamo se osloboditi i odlučiti se ka unutrašnjem: „Da bismo dosegli duboko značenje – ma'na – zapreteno „u magli riječi“(...)“ „Koraci učitelja koji se pita i pita učenika koji pita i prima, postupak u dosezanju spoznaje jeste hodočašće hodočasnika na Putu“. Rumi pita: „Kako se može doći do bisera jednostavno promatrajući more? Potreban je ronilac da bi se našao biser“. Šta je čovjekova riječ? Ona nas podstiče na Put, na traženje. Rumi naglašava traženje stvari; sama je riječ ne donosi; stvar se dobiva riječju. Riječ te vodi od stvarnosti u kojoj nije smisao stvari za kojim tragamo: „Riječ je kao neki predmet koji ti vidiš kako se kreće u daljini, ti trčiš za njim da bi ga vidio, ali njegovo kretanje nije ono zbog čega ga vidiš. Čovjekova riječ je u svom skrivenom aspektu, slična tome, ona te podstiče da tražiš smisao, mada ga ti ne vidiš u stvarnosti“. Stoga je spoznaja stalno razbuđivanje. Spoznaja je u plesu koji vodi drugoj zemlji, zemlji Svjetlosti. U obzoru ovakvog rumijevskog značenja najviše spoznaje nalazi se spoznaja smrti koja nije ništa „izvan“ života. Tek znamo šta je smrt kada znamo da život teži najvišoj spoznaji Uzvišenog. Obavijest o Smrti – plesu jeste, stoga, dobra vijest. Na dan Rumijeve smrti Konja je sabrala sve, bez obzira na vjeru, „Buka talambasa i zvuci oboa i truba najavljalivali su „dobru vijest“.

Živa prisutnost Rumijeve misli danas, njegovo djelo kao svetkovina ljubavi, umjetnosti i samog života svjedoče Rumijeve misli plodno zasijavane u XIII stoljeću; učenje o besmrtnosti duše svjedoče misao o radosti strastvenosti i svjedoče slavu bezmjernoj vrijednosti ljudskog bića. Ideju o estetskom i uzvišenom imperativu vjere izvire iz Rumijevih djela. Pobožnost čovjeka, kako je misli Mevlana, izazvala je univezalni interes i utjecaj. Dobro je znano da ga je Hegel smatrao jednim od velikih pjesnika i mislilaca u povijesti. Poznati britanski prevoditelj Rumijeve poezije izražava mu divljenje kao „najvećem pjesniku mistiku svih vremena“ (Rejnold A. Nikolson). Rumijevi stihovi bili su i Geteu inspiracija. Mesnevija, njegovo djelo, citirana je kod Gandija a nacionalni pjesnik Pakistana Muhamed Iqbal rekao je da ga je Rumi opio svojim nektarom i da živi uz njegov blagoslovljeni dah. U poruci

pape Ivana XXIII napisano je: „U ime katoličkog svijeta, s poštovanjem se klanjam pred uspomenom na Mevlanu“.

U XIV stoljeću (biografska literatura) napisano je da je Mevlana rekao svome sinu da će doći dan kad će Konja procvjetati i naše će se turbe uzdizati u središtu grada a ljudi koji će nam dolaziti govorit će naše riječi.

Izdvajamo ono što o Rumiju misli Seyyed Hossein Nasr.

Kad je S. H. Nasr upitan o poeziji koju čita odgovorio je:

„Mimo onoga što čitam u okviru svojih istraživačkih projekata čitam uglavnom Hafiza, Mevlanu Rumija i Šebestarija. Recimo, trenutno pišem tekst o Džamiju, i naravno da iščitavam njegovu poeziju, ali ako posegnem za knjigom poezije za svoju dušu, onda su to, u skladu valjda sa mojim godinama, Hafiz ili Rumi. Njihove knjige, uz Šebestarijev *Ružičnjak tajni*, nosim sa sobom na svako putovanje. Kada mi iz Irana pošalju neko novo izdanje *Đulistana* ili *Bustana*, posvetim po nekoliko sati tim knjigama, ali se uglavnom moja duša odmara uz Hafiza, *Mesneviju* i *Divan-i Šems*, te *Ružičnjak tajni*.“

U SAD-u je Rumi gotovo najprodavaniji pisac.

Značenje vremenskog odstojanja

Rumijeva korespondencija sa savremenošću

*Da se ujedinitimo – zato smo došli /
da se razdijelimo – to nije naš cilj*
(M. DŽ. Rumi)

Rumijeva poezija u čitavu svijetu napisane poetske riječi najviše se tiče našeg vremena, tvrdi S. H. Nasr. Ona se obraća čitavom čovječanstvu. Čitavo Rumijevo djelo jeste obzor u kojem svijetli Gadamerovo pitanje o istini i metodi. Rumi razjašnjava samo čudo razumijevanja i sporazumijevanja. Sa sobom i u sebi ono nosi jedinstvo, cjelinu; rekli bismo da je djelo Rumija krug u kojem se susreću i udomljuju njegovi čitaoci. To znači da je vremensko odstojanje Rumijeva djela i nas danas već u djelu prevaziđeno. Naprosto, Rumijeva poezija nosi moć sjedinjavanja. No, malo bismo rekli da je Rumi davni pronositelj ideje

tolerancije. Sama je njegova misao riznica mišljenja koje sjedinjuje. U njoj je domište razumijevanja jedinstva svijeta i jedinstva čovjeka sa svijetom u bezbroju puteva njegova sjedinjavanja. Jedva da možemo takvo što misliti iz svijeta u kojem se ljudi „podnose“ – toleriraju. Ali je i činjenica snage Rumijeve u jednom: „novovjeki čovjek lahko će se naći u njegovoj poeziji“ (S. H. Nasr). Rumi mu govori o otkrivenim različitim duhovnim stanjima. Rumi nam svima govori, jer on misli o nerasutom čovjeku: „**Čovjek beskonačno protječe kroz čovjeka**“.

Navodimo mišljenje S. H. Nasra: „Mislim da je Rumi nekako najglobalniji pjesnik u historiji poezije islamskog svijeta, računamo li tu i perzijske i arapske i turske i druge pjesnike.“

Nastojimo naglasiti da je razumijevanje Rumijeve misli iz nje same, da je ona snaga čina razumijevanja jer je sama čin razumijevanja. Stoga se ne radi ni o kakvim metodama, propedeutici čitanja njegova teksta. Nema nikakva posrednika ka Rumiju. Razumijevanje kao zajedništvo sa poezijom Dž. Rumija jeste trajno putovanje s njime. Biti na putu sa Rumijem jeste sami ontološki i stvaralački konstituens razumijevanja. Tada tradicija, prošlo i novo ne stoje u slijedu *bilo i sad*, i ne povezuju se spolja. Razgovarati sa Rumijem znači biti na putu same „stvari“ o kojoj Rumi misli.

To je bitno različito od značenja razumijevanja kao razumijevanja drugog. Čini se da Rumijevo djelo, a naveli smo činjenicu njegova planetarnog prisustva u *New Age-u*, ne može izbjeći jednovrsnoj opasnosti da se stavi u „interes vremena“, rekli bismo „pomodnosti“. Posjedovanje znanja i razvoj svijesti o „zapadnjačkom maniru“ da se interesiranja za tradiciju izopačuju u interese vremena mora biti pretpostavka da se drukčije kultivira odnos spram tradicije, i njena čitanja i razumijevanja. Mislimo na odnos – takvo razumijevanje tradicije da je ne zakiva u neki smisao i neki prostor. Mislimo na proces otkrivanja šta sadrži tekst, otkrivanja njegova istinskog smisla. Mislimo rumijevski razumijevanje kao spoznaju i mislimo rumijevsko razumijevanje kao djelovanje. Oboje sjedinjeno jeste u sjedinjenom u vrtnji – plesu. U plesu učenika Mevlane-učitelja otjelovljuju se život i smrt u njihovu izvornom jedinstvu. Ples je ekstaza tijela i duha, života i smrti, božanskog i ljudskog, zemaljskog i nebeskog, etičkog i estetskog, ekstaza radosti tugom i ekstaza Ljubavi za Jednim.

Mevlanina vizija jedinstva Boga i čovjeka

*Nekada kada je život bio stvaran, Tvoja duša bila je jedno sa mojom,
Sve što smo bili, javno ili tajno, bilo je dio iste cjeline,
Ako su 'Ti' i 'Ja' zamjenice kojim se koristim, to su samo nazivi,
Zapravo, nikako ne može biti posebnih Ti i Ja.*

(M. Dž. Rumi)

U Rumijevu monističkom sufizmu izgrađena je najosobitija vizija jedinstva svemira utemeljenog na jedinstvu Boga i čovjeka. Nije čovjek samo kreacija Boga, već je ljudsko biće i božanski odraz. Čovjek nije odvojen od Božije prirode i ljepote. On je samo tako čovjek po neodvojivosti od Božije dobrote i po nerazdvojivosti od Božije ljepote.

U realnom i prolaznom prisustvu na ovom svijetu čovjek putuje ka sebi da otkrije jedinu svrhu svog postojanja iznutra. To je jedina svrha: da osjeti ljepotu Uzvišenog i pobijedi izgnanstvo u svijet i pobijedi sebe kao pojedinca. Kod Rumija, dakle, vizija svemira nije utemeljena u principu individue, već je utemeljena na principu nerazdvojivosti Svemira i u ovome čovjeka kao mikrosvemira koji se hrani svemirskom ljubavi i dobrotom. Čovjekov život stalna je plima i sam je sebi vodič na putu ka Nebeskom. Put pročišćenja, put prosvjetljenja i put sjedinjenja nosi beskrajna Ljubav čista od svih fizičkih potreba. Zaljubljenik u danu drukčijem od svih više ne govori. Dolazak u taj drukčiji dan znak je napuštanja ovog smrskanog svijeta, za koji Rumi kaže „prašnog svijeta“.

Kao što okean istopi so, govore Rumijevi stihovi, tako se i čovjek fizičkih potreba istopi u okeanu Ljubavi:

*„Kao so koju istopi okean,
Mene je progutalo Božije more.
Mimo vjere, mimo nevjere,
Mimo sumnje, mimo ubijedenosti“*

(M. Dž. Rumi)

Unutar Rumijeve vizije Jedinstva Boga i čovjeka nalazimo drugo-rvrno poimanje vremena. Rumijeva misao ne zakiva vrijeme u njegov protok koji se mjeri sahatom. Nema kod Rumija gubitka osjećaja za

vrijeme. Vrijeme se samo-kazuje u potresnosti i drami pročišćenja, prosvjetljenja i sjedinjenja. Vrijeme je bitno čovjeku, u njemu je razbuđivanje svijesti o transcendentnom. Nalazimo da je vrijeme kod Rumija njegov susret s učiteljem Šemsom iz Tabrisa. Zapravo, u obrazovanju je čovjek u bitnom vremenu. Znanje (*Fihi ma Fihi*) i obrazovanje, jedno i drugo u svijesti, osvjetljenje je o zakonitoj uređenosti iz prvotnog Izvora sveprisutnosti. Riječ je o trijumfalnom vremenu:

*„Da bi postao mistik, nemoj žaliti za prošlošću.
Procijeni stvari iz prošlih dana – i okrenut ćeš novu stranicu;
Tad ćeš biti dijete tog vremena, njegove mladosti, njegov stari mudrac,
I nikad ne propusti čas u kojem si vrhunac doba.“*

(M. Dž. Rumi)

Čovječanstvo u svemiru stalna je vrtnja. No, u njoj je svaki čovjek poseban treptaj. Svakog pojedinog čovjeka nosi misterija duhovnog uspinjanja. Uvijek je čovjek poput jedne grane među svim drvećem. Svaki čovjek titra za sebe „dok se sve drveće zajedno njiše“, piše Rumi.

Ljubav je otvorena za smrt koja ne nosi ni očaj ni patnju. U smrti se osvjedočuje ljubav. Ljubav je i ljudske i metafizičke dimenzije. Ona je nad obama svjetovima i oni joj se klanjaju. Ljubav je van domašaja „pravila istine“. U „oči ljubavi“ one ne mogu stati ni u dan ni u noć. Ljubav se odnosi na voljeno ljudsko biće i na apsolutno blaženstvo – Boga. Ljubav je moć koja izjednačava sva bića. U ljubavi je najdublje smještena čežnja da se usigne do voljenog – Savršenog. Uspinjanje je ekstaza, „zadubljivanje“ u muziku (naj) i ples. To nije težnja za mirom; muzika i ples koji su sama ekstaza, jesu etičko-estetski čin dosezanja u samu Ljepotu. Dosezanje je ritual i on je sam život, njegovo najviše dostojanstvo.

O Mevlaninu pojmu humanizma jedva da možemo danas slutiti što znači. No, njegova je misao davno progledala u svijet savremene civilizacije i postmetafizičkog mišljenja. Sve „optužbe“ na Rumijev stav prema religiji i institucijama valja s iznimnom pažnjom razumijevati; gotovo da treba tragati do u svaku njegovu rečenicu i stih kako ne bi bio stvoren zastor iznad njih. Rumi je živio i pisao u jednom potresnom iskušavanju vjere i nevjere, on je otkrivao „pravog muslimana“ iz dubine objave u koju on zaranja, ne iz čovjekove podložnosti onima koji upravljaju. Sa takovrsnim najtežim zadatkom muslimana i takvim

istinskim smislom vjere Rumi je sam bio hrabri ronilac u dubine vjere. Nevjera je u preprekama intelektualnoj neovisnosti i slobodnoj svijesti:

„Sve dok sjemeništa i munare ne nestanu.
 Derviš što luta neće dostići stanje koje će cijeniti,
 Sve dok vjera ne postane nevjera i nevjera bude vjera,
 Nijedan Božiji vazal neće biti pravi musliman i napredovati.“

Vjerske konvencije udaljene su od čovjeka jer su same u duhovnom izgnanstvu. One su daleko od Voljenoga Boga. Potragu za ekstazom, za ljubavlju, za Bogom poduzima čista, plemenita duša. Ovoj nije potrebno ni vino ni muzika da bi postigla približavanje Žuđenom, približavanje visokom nebu. Nadzemaljska iskušenja jesu spoj različitog u njegovu izvorištu:

„Kako nam mogu govoriti o molitvama i pobožnosti?
 Mi smo lovac i lovljeni
 Jesen i proljeće.
 Noć i dan,
 Vidljivo i skriveno.“

(M. Dž. Rumi)

Rumi piše o čovjeku koji je istovremeno u duhovnom i u realnosti. I sam je bio u realnosti grada u kojem je živio i sa ljudima se brinuo o pravednosti i drugim društvenim potrebama:

„Budi bolje rob nekome čije srce svjetluca,
 Nego da nosiš krunu sultana.“

(M. Dž. Rumi)

Rumi djeluje neponovljivo snažno do u naše vrijeme. On je pjesnik – tragalac za univerzalnim u svijetu. Njegova riječ zna za skrušenost srca u raskomadanom i razgrađenom svijetu. Rumi je iznimno snažno progovorio s obzirom na vrijeme u kojem je živio. Pjesnik proročanski stiže u ovaj svijet naše zaljubljenosti u zemaljsko. Govorimo i samo govorimo o svijetu „komada“ koji se imenuju kao ideologije, konflikti, sektaška podvajanja, religijski razdori i sukobi; govorimo o svijetu što je u „komadima“ šovinističkih nacionalizama, a dalje ga nemoćni, unatoč moći, „komadamo“.

Toliko koliko smo narcisi svijeta neslućenih postignuća, u svijetu “ostvarenog tehnološkog sna“, u svijetu koji je „prosvijetlio“ postmetafizičko mišljenje, danas je Rumijeva misao jednovrsno povijesno sudište svim uobraziljama o moći Ratia. Usud zamjene napora da znanost i djelovanje budu usklađeni sa Istinom, Ljepotom i da ih utemeljuju Ljubav i Dobro, taj usud zamjene za zanesenost vlašću, senzualnim i vizualnim, o čemu i Rumi piše, i sve o čemu Rumi piše, one su riječi koje razbuđuju i pripremaju povratak iz duhovnog izgnanstva ■

Fatima Lačević

The Work of M. J. Rumi in the Age of Post-metaphysical Thought

Summary

The intention of the paper is to focus on M. J. Rumi's prologue to oblivion of the primordial in the historical perception within the historical memory of his words. The endless richness of Rumi's words is manifested in this eternal closeness to life. Revealing a new world behind the curtains of the material means to always be on a quest for Truth, Kindness and Beauty. In the endless forms of their manifestations, what is uncovered is the man-pilgrim-traveller, saliq – one Source. Rumi's thought is a powerful understanding of the Ratio and the understanding of man's spiritual exile. Rumi's poetry is about a dismembered world with no force of Love. In the era of post-metaphysical thought, in the modern civilisation that has banished all that is transcendental and sacred, in a world disrobed to the point of being naked and swamped with products, Rumi's poetic thought is of historical importance in terms of being a wake-up call from the “technological dream that has come true”.

Key words: metaphysics, transcendental, post-metaphysical thought, Truth, Kindness, Beauty, Love.

Literatura:

- Dželaluddin Rumi: *Fihi ma Fihi*
- Mevlana Dželaluddin Rumi: *Divan-i Šems*
- Rumi: *Mesnevija*
- Seyyed Hossein Nasr: *Razgovori: u potrazi za svetim*
- Talat Sait Halman i Metin And: *Mevlana Dželaluddin Rumi i vrteći derviši*
- Sh. Aflaki, *Manaqib al 'arifin*
- William C. Chittick: *Sufijski put ljubavi: Rumijeva duhovna učenja*
- Lynn Wilox: *Sufizam i psihologija*
- Edvard Said: *Kultura i imperijalizam*
- Jirgen Habermas: *Postmetafizičko mišljenje*